

ASHİRETLER ARASINDAKİ MÜCADELE VE HAMİDİYE ALAYLARI

The Struggle between the Tribes and the Hamidiye Regiments

Dr. Öğr. Üyesi Abdulnasır YİNER

Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

nyiner@gmail.com Siirt/Turkey

ÖZ

1890'lı yıllarda teşkil edilmeye başlanan Hamidiye Alaylarından çok önemli faydalar beklenmekte idi. Her şeyden önce Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü devam ettirmesi konusunda destek olan İngiltere politika değişikliğine gitmiştir. Söz konusu değişiklik giderek artan dış müdahalelere ivme kazandırmış ve Osmanlı Devleti çok daha büyük sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Hem dış müdahalelerle mücadele etmek, hem de içerden emperyalist emellere alet olabilecek zararlı gelişmelere karşı alınan tedbirlerden birisi de 'Hamidiye Alayları'nın teşkili olmuştur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunan aşiretleri bir düzene sokmak, önemli bir sayı teşkil eden nüfuslarından askeri amaçlı istifade etmek, bölgede asayiş ve düzeni sağlamak, aşiret ileri gelenlerinin çocuklarını İstanbul'da eğittikten sonra bölgede önemli hizmetlerde istihdam etmek, giderek artan dış müdahalelere karşı Kürtlerin Osmanlı bünyesi içinde devamını sağlamak, iç isyanlara karşı meyilli olan guruplara karşı caydırıcı bir güç oluşturmak vs. arzulan hedefler arasında sayılabilir. Bu hedeflere nispeten ulaşılmakla birlikte aşiretler arasındaki çekişme Osmanlı Devleti için bazı sıkıntıları da beraberinde getirecektir.

ABSTRACT

Very important benefits were expected from the Hamidiye Regiments, which started to be established in the 1890s. First of all, the UK, which supported the continuation of the territorial integrity of the Ottoman Empire, changed its policy. This change accelerated the increasing foreign intervention and the Ottoman State had to deal with much bigger problems. One of the measures taken to combat external invasions and the harmful developments that may be instrumental to the imperialist ambitions has been the formation of the Hamidiye Regiments. The desired targets were to reorganize the tribes in Eastern and Southeastern Anatolia, to benefit from the population with a significant number of military purposes, to ensure public security and order in the region, to employ the children of the tribal elders in the region after education in Istanbul, to provide continuity within the body of the Ottoman Empire where the external interventions were increased, to create a deterrent force against groups that tend to internal rebellion and etc. Although these objectives were attained relatively, the conflict between the tribes would bring some difficulties for the Ottoman State.

1. GİRİŞ

19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nin en sıkıntılı olduğu, hem içerde hem dışarıda birçok sorunla uğraşmak zorunda kalmış bulunduğu bilinmektedir. Özellikle Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı sonrası merkezi otoriteyi daha güçlü hale getirmek için gösterilen çabalar sonraki zamanlar da devam etmiştir. Ayrıca Gayri Müslimlerin yaşadıkları yerlerde isyanların ve iç karışıklıkların aralıksız devam etmesinin temel sebeplerinden bir tanesi de merkezi otoritenin zayıflamış olduğu düşüncesi olmuştur. Bu amaçla muhtelif yollara başvurulmuştur. Merkezi otoritenin zayıf olduğu bölgeler arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun yer aldığını söylemek herhalde yanlış olmaz.

Osmanlı Devleti'nin hemen her bölgesinde dağınık bir şekilde yaşayan Gayrimüslim vatandaşlarını kendi siyasi ve emperyalist emellerine alet etmekten biran bile vazgeçmeyen yabancı devletlerin arasına yenileri eklenmiştir. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yana olan ve özellikle Ruslara karşı tavır alıp son Kırım Harbi ile savaşmaktan bile çekinmeyen İngiltere de politika değişikliğine gitmiştir. Almanya'nın birliğini tamamlar tamamlamaz sömürge arayışına girmesi, Osmanlı Devleti'ne yakınlaşması, İngilizlerin sömürgelerine göz dikmesi bu politika değişikliğinde önemli rol oynamıştır.

19. Yüzyılın başından itibaren Osmanlı Devleti'ni meşgul etmeye başlayan ve 1829 Edirne Antlaşması ile devam eden azınlık isyanları ciddi sıkıntılara yol açmıştır. Buna karşılık Ermeni vatandaşlar arasında ayrılıkçı eğilimlerin olmaması veyahut en azından çok sonraları baş göstermesi "Millet-i Sadıka" olarak vasıflandırılmalarında etkili olmuştur. Ne yazık ki başta Rusya olmak üzere yabancı devletlerin kışkırtma ve entrikaları bu topluluklar arasında da huzursuzlukların çıkmasında ve isyanların baş göstermesinde önemli sebepler teşkil edecektir. İngiltere'nin de Osmanlı Devleti ile ilgili kadim siyasetinden vazgeçmesi Osmanlı Devleti'ni yeni arayışlar içine girmeye itmiştir. İşte bu arayış ve girişimlerden bir tanesi de Hamidiye Alayları'nın teşkil edilmesidir. Doğu Anadolu'daki Kürt aşiretlerinden teşkil edilen bu alaylar, Ermeni olaylarının başlamasına karşı bir denge unsuru olarak kullanılmaya çalışılmıştır.* 20 Haziran 1890 tarihinde Erzurum'da ilk Ermeni isyanının baş göstermesi söz konusu alaylarının teşkilini hızlandırmış ve bu işle 4. Ordu Müşiri Mehmet Zeki Paşa görevlendirilmiştir.† Biz bu makalemizde ağırlıklı olarak Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nden edindiğimiz vesikaları kullanarak konumuzu arz etmeye çalışacağız.

2. HAMİDİYE SÜVARİ ALAYLARI VE YAPILAN FAALİYETLER

Hamidiye Alaylarının teşkil edilmesinin en önemli sebeplerinden bir tanesi baş göstermeye başlayan Ermeni olaylarıdır. Giderek artan dış devletlerin tahrik ve taahhütlerine kanan Ermeni vatandaşlarımızın isyanları üzerine Devlet bazı önlemleri alma yoluna gitmiştir. İşte bu tedbirlerden bir tanesi de bölgede yaşayan, atıl durumda bulunan, düzen ve intizamsızlıktan dolayı daha çok birbirine zarar veren, özellikle husumet ve kan davalarının aralarında eksik olmadığı Kürt aşiretlerinden "Hamidiye Alayları"nın teşkil edilmesi olmuştur. Sultan II. Abdülhamid de aşiretleri devlete bağlayıp bölgede çıkabilecek isyanlara karşı bir güç olarak kullanma düşüncesi vardı.‡ Bu alaylar 1880'li yıllardan itibaren kurulması planlanmıştır.§ 1891 yılından itibaren kurulmaya başlanan söz konusu alayların sayısı 10 yıl içinde 65'i bulmuştur.** Söz konusu alaylar kurulmadan önce Kürt aşiretlerinden, Irak ve Arabistan'da yaşayan göçebe halktan neredeyse asker alınmazken†† kısa sürede 65 alayın teşkil edilmiş olması önemli bir başarıyı da göstermektedir. Bu alaylarla askerlik hizmeti genelleştirilecek, Osmanlı Devleti'nin askeri gücü sayıca arttırılacaktı. Binicilik ve nişancılıkta meşhur olmakla birlikte o güne kadar askeri nizam altına girmemiş olanlardan askeri birlikler oluşturulacaktı.‡‡ Rus askeri bürokratlarının tespitiyle bölgedeki Kürt aşiretleri aracılığıyla devlet otoritesi de sağlanmıştır.§§ 4 Ağustos 1892 tarihini taşıyan bir vesikada Hamidiye Alayları için şu ifadelerle yer verilmiştir:

*"Hamidiye alaylarının teşkilatı Ermeni fesedesinin devairde fesat uyandırmak isteyen bazı ecanibin menviyat-ı mel'unanesine bir Seddi ahenin olduğunu en evvel zat-ı akdes-i hümayunları takdir buyurdıklarına..."**** İfadelerin devamında eski sadrazam Kamil Paşa'nın ve diğer bazı devlet ileri gelenlerinin alayların teşkilindeki derin maksadı anlayamadıklarından dolayı karşı çıktıkları da vurgulanmıştır. *"...4. Ordu devairinde bulunan Ekrad ve aşair tasaddileri mani-i asayiş bir eşkiya çetesi hükmünde iken Hamidiye askerliği namı altında başlarına taktıkları... inkiyad sayesinde şimdi bu eşkiya diğer eşkiyayı hevah-ı nahevah ele geçirmeye vasıta bir kuvve-i zabıta hükmünü aldı."*††† Teşkil edilecek

* Gökhan Çetinsaya, (2016), II. Abdülhamid'in İç Politikası: Bir Dönemlendirme Denemesi, Osmanlı Araştırmaları, S. XLVII, s. 390

† Bayram Kodaman, (2010), Ermeniler, Aşiret Süvari Alayları ve II. Abdülhamid, Sosyal Bilimler Dergisi, S. 24, s. 10

‡ Vahdettin Ergin, <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/hamidiye-hafif-suviri-alaylarinin-kurulusu/> (Erişim Tarihi: 09.06.2019)

§ Çetinsaya, s. 390

** Abdulnasır Yiner, (2012), Miranlı Mustafa Paşa Örneğinde Hamidiye Alayları Askeri Gücünün Kötüye Kullanımı, History Studies, C. 4, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, s. 449-450

†† Mehmet Rezan Ekinci, (2017), 1897 Tarihli Hamidiye Hafif Süvari Alayları Taksimatı, e-Şarkiyat İlimi Araştırmalar Dergisi, C. 9, S. 2, s. 706

‡‡ Cezmi Eraslan, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hamidiye-alaylari/> (Erişim Tarihi: 09.06.2019)

§§ M. R. Ekinci, s. 713

*** BOA. Y. PRK. MYD. 11-66, H. 10.01.1310

††† Aynı vesika

bölüklerle mahalli inzibatın sağlanacağı, fesat çıkarmak isteyenlere imkân kalmayacağı, yabancıların iftiralarına, insanları taciz etmelerine mani olunacağı kaydedilmiştir.*

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere alayların teşkilindeki amaçların bazıları net bir şekilde anlaşılmaktadır; Yabancı devletlerin Osmanlı vatandaşları üzerindeki kötü emel ve niyetlerine set çekmek, ihtimal dâhilindeki Ermeni isyanlarını önlemek, kendi aralarında kan davaları eksik olmayan ve bu yüzden özellikle Devletin askeri gücüne katkısı olmayan Kürt aşiretlerini kontrol altına alarak, güçlerini olumlu ve faydalı işlere kanalize etmek... Bir taraftan ayrılıkçı emelleri dizginlerken diğer taraftan merkezi otoritenin pekiştirilmesi de amaçlanmıştır.† Söz konusu vesikada Hamidiye alaylarından istifade edilerek yapılan bazı önemli işlere de atıf yapılmıştır:

- 1- Erzurum civarında Rusya konsolos vekilinin eşyasını gasp edenler Hamidiye alayları mensupları tarafından ele geçirilmiştir.
- 2- Aralarında kan davası eksik olmayan iki aşiret Hamidiye alaylarına dâhil edilmelerinden sonra daha büyük cinayetlere yol açacak gelişmelerin önüne geçilmiştir. Ordu müşirliğinden gönderilen bir telgraf olayın sükûna ermesini netice vermiştir.
- 3- İran sınırı dâhilinde Saduçbulak(?) nahiyesinde meydana gelen bir İngiliz kızı olayı Hamidiye alaylarının mensupları marifetiyle büyümeden çözülmüş ve bertaraf edilmiştir.
- 4- Bedirhanzadeler eliyle Kürdistan tarafında çıkarılmak istenen fesat alayların katkısıyla engellenmiştir.
- 5- Nüfus kayıtları için yapılan çalışmalardan sonra kayıtlı olmayan birçok nüfus kayda geçirilmiştir.
- 6- Ömründe asker olmayı, devlete itaat etmeyi hatırına getirmeyen bir kısım dağlı Kürd ve bedevi Araplardan, çıkarılan kanunnameler hükmü uyarınca, devlet için canını verecek kişilerin kazanılması ve itaat altına alınmaları sağlanmıştır.‡

Burada sıralanan faydaların dışında dikkate değer başka gelişmeler de olmuştur. Örneğin çok kısa sürede önemli bir miktarda hafif süvari birlikleri vücuda getirilmiş ve bunların devlet hizmetinde kullanılmasına imkân sağlanmıştır. Yine aynı vesikada verilen bilgilere göre o zamana kadar teşkil edilmiş bulunan 46 süvari alayında 25.000 civarında asker ve aynı zamanda hayvana sahip olunmuş ve bu iş devlete herhangi bir masraf çıkarılmadan gerçekleştirilmiştir.

Hamidiye Alayları teşkil edileceği sırada çok önemli çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Kürtlerin ve Arapların yaşadığı bölgeler ve bunların durumları hakkında raporlar hazırlanarak İstanbul'a gönderilmiştir. Bu arada hangi aşiretin nerede yaşadığı, bu aşiretlerin varsa kolları, insan ve hayvan mevcutları gibi önemli bilgiler de toplanmıştır. Okuduğumuz bazı vesikalarda alaylar teşkil edilirken bölgede yaşayan Kürt ve Arap aşiretlerinin bu alaylara karşı tavırlarını gösterme açısından da önemli bilgiler yer almaktadır. Mesela Siirt çevresinde yaşamakta olan Batvan aşireti Bitlis vilayetine müracaat ederek Hamidiye Süvari alaylarına katılmak istediklerini bildirmiştir. Aşiret reisi Mehmet imzasıyla Cizre'den gönderdikleri dilekçelerinde bu taleplerini iletmişlerdir. Söz konusu aşiretin 300 çadır ve hane halkından ibaret olduğu, atları az olmakla birlikte esterlerinin (katırlarının) olduğu, Bitlis vilayeti aracılığıyla Diyarbakır'a gönderilen yazıda, söz konusu aşiretle ilgili kararın beklendiği ifade edilmiştir.§

28 Ocak 1893 tarihinde Sultan II. Abdülhamid'e "Yaver-i Ekrem Vehbi" imzasıyla sunular raporda ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.** Raporda Osmanlı topraklarında Kürd ve Araplardan teşkil edilen süvari Hamidiye alayları aracılığıyla ordu mevcudunun arttırıldığı ve birçok faydanın sağlandığı ifade edilmiştir. Alaylar teşkil edildiği zaman aşiret reisleri İstanbul'a davet edilmiş, Padişah tarafından karşılanmış ve başkentte gördükleri muamele, kendi memleketlerine döndüklerinde çok olumlu gelişmeleri netice vermiştir. Bilindiği gibi üst düzey rütbeye sahip olan görevliler arasından atanan ve "Yaver-i Ekrem" olarak taltif edilen bu kişiler önemli vazifelerde istihdam edilmişlerdir. Vehbi (Paşa) da İstanbul'a gelen aşiret reisleriyle birlikte Anadolu'ya gönderilmiştir. 4. Ordu Müşiri Zeki Paşa ile birlikte Erzincan'dan hareket ettikten sonra Kemah, Eğin, Arapgir, Elazığ, Ergani, Maden, Diyarbakır, Mardin, Nusaybin, Cizre, Siirt, Bitlis, Van, Erciş, ve Erzurum'dan sonra tekrar Erzincan'a geri dönmüştür. İkinci

* BOA. Y. PRK. MYD. 15-98. H. 18.07.1312

† Bayram Koca-Safiye Ateş Durç, (2012), "Bir Karşılaştırma: Hamidiye Alayları ve Köy Koruculuğu", Batman Üniversitesi Uluslar Arası Katılımlı Bilim ve Kültür Sempozyumu, Bildiri Özetleri, s. 8

‡ BOA. Y. PRK. MYD. 11-66, H. 10.01.1310

§ BOA. BEO. 000176_013151_001.001. H. 11.09.1310

** BOA. Y. PRK. MYD. 12-36, H. 10.07.1310

yolculuğunda ise Kiğı, Muş, Malazgirt, Karakilise (Ağrı), Ahlat, Bitlis, Diyarbakır, Harput ve Sivas'ı gezip bölge hakkında bilgi toplamıştır. Vehbi Paşa aşiretlerle ilgili dikkat çekici şu bilgileri vermektedir:*

Kürt aşiretlerinin tamamı Milan ve Dilan aşiretlerinin dallarından oluşmaktadır. Cebranlı, Hasenanlı, Haydaranlı aşiretleri aslen Milan, Şipki ve Camadanlı aşiretlerine mensupturlar. Arap ve Araplaşmış kavim ve aşiretler bunların dışındadır. Kiğı ile Erzincan bölgeleri ile sair mevkiilerde sakin bulunan Çilo (Çeblo) diye isimlendirilen bir kısmı Kürt olup küçük guruplar teşkil ettikleri için bunlar aşiret olarak sayılmazlar. Erzurum'a bağlı Bayezid sancağı, Palandöken dağı arkasındaki Yukarı Tekman ve Aşağı Tekman nahiyeleriyle, Hınıs suyu vadisinde bulunan Celali, Zılanlı, Cemdanlı, Aramanlı, Sipki, Haydaranlı, Zerkanlı, ve Karapapak kabilesinin Saraçlı ve Taştan ağa takımı aşiretleri tahminen 12.200 erkek nüfusa sahip olup bunlardan mükemmel 18 alay teşkil edilmiştir. Van vilayetine bağlı Bargiri, Erciş, Adilcevaz, Mahmudi, Mamuratü'l-Hamid, Elbak, Çal, Çölemerik, Kevar, Şemdinan, İmadiye, Beytüşşebap, Kafgiri, Dabğay, Sarısu, Arnis, Oramar, Levin, Köli, Turdus nahiyeleri ile Van gölünün doğu sahili ile İran sınırı üzerinde bulunan aşiretler ki Haydaranlı, İdmanlı ve Şikaki aşiretlerinin mensupları olan; Makuri, Nakuri (Takuri), Eşmiki, Milan, Şekveti, Şebuli, Boli, Hertuşi, dersiki, Binbanis, Diri, Hedki, Ğavri, Şirvan, Dize, Bıradost, Kanireş, Oramar, Doskan, Bezde, Rikan, Nibari, Pervari, Mezuri, Luben, Salah, Maronis, Köli, Setri, Kovan, Mamehuran, Zirkan, Alike, Birus, Güradiyan, Pizunyan, Şukran, Halilan, Hanesnan aşiret ve kabilelerinden ibarettirler. Bunların toplam erkek nüfusu 87.000 civarındadır. Haydaranlı, Şikaki, Şibuli, İdmanlı ve Hertuşi aşiretlerinin bir kısmından 13 mükemmel süvari alay teşkil edilmiştir. Diğer aşiret ve kabile fertleri de vasıfları itibarıyla askerliğe uygun olup doğuştan gelen kahramanlıklarından dolayı bir kısmı piyade ve bir kısmı da süvariliğe elverişlidir.†

Bitlis vilayetine bağlı Mutki ve Habut kazalarıyla Muş, Genç, Siirt sancaklarının, Bulanık, Malazgirt, Varto, Sason, Eruh, Aşağı Pervari kazaları, Göynük, Dirgül nahiyelerinde meskûn Hasenanlı, Cebranlı Aşiretleri, Habut, Mutiki, Belki, Sason, Şırnak bölgelerinde yaşayan Kürtler farklı kabilelerden oluşmaktadırlar. Bunlardan sadece Hasenanlı ve Cebranlı ile Şırnak aşiretlerinin erkek nüfusu 13.500 civarında olup bir kısmından 8 alay teşkil edilmiştir. Bitlis vilayeti dâhilinde bulunan Salafi, İtmanki, Dimili, Poran ve benzeri aşiret ve kabileler ise küçük piyade birlikleri için elverişli bulunmuştur. Diyarbakır vilayeti dâhilinde bulunup sürekli olarak Diyarbakır, Musul, Halep vilayetleri arasında seyyar halde bulunan Araplardan Şammar, Tay, Cebur, Bekara, Ğaname aşiretleri takriben 60.000 erkek nüfusa sahiptirler. Bunların bir kısmından 11 alay teşkil edildiği gibi diğerleri de alaylara dâhil olmak istemişlerdir. Diyarbakır vilayeti dâhilindeki Araplaşmış aşiretlerden Karakeçi, Keygi Halecan, Keygi Çarkan, Milli, Dekuri isimleriyle anılanların erkek nüfusu her ne kadar kayıtlarda 2.950 civarında yazılıysa da gerçekte nüfus bunun iki katından fazladır. Bunlardan 6 alay teşkil edilmiştir. Yine Diyarbakır ile Musul vilayetleri arasında ve Van vilayetine Nurdüz dağlarında bulunan Miran, Keçan şeklinde isimlendirilen Araplaşmış aşiretlerin 7000 civarında erkek nüfusu olup yalnız Miran aşiretinden 2 alay teşkil edilmiştir. Diyarbakır vilayeti dâhilinde olup Bekiran, Şeyh Dodan, Reşkotan, Karaçol, Goran aşiretleri de yaklaşık olarak 7.500 erkek nüfusa sahip olup bunların bir kısmı süvari ve bir kısmı da piyadeliğe elverişlidir. Her ne kadar bunlardan henüz alay teşkil edilmemiş olsa da bunların da Hamidiye Alaylarına katılmaları büyük bir ihtimal dâhilindedir. Bunların dışında Mardin sancağı dâhilinde bulunan Hevurki, Dekşuri, Ömeran, Denbili aşiretleri süvari ve piyadeliğe uygundurlar.‡

Ayrıntılı bir şekilde raporunu sunan Vehbi Paşa bölgede yaşayan Arap, Kürt ve Araplaşmış aşiretlerin büyük çoğunluğunun devlete bağlı olduğunu, bir kısmından zaten alayların teşkil edilmiş bulunduğunu, ilgili komisyonun çalışmaları sonucunda diğerlerinin de Hamidiye Alaylarına katılma niyetinde olduklarına vurgu yapmıştır. Özellikle Kürtlerden övgüyle söz eden Paşa; çoğunluğunun hayvan besleyip ziraatla meşgul olduklarını, saltanat ve padişaha bağlı, sadık, dindar, kıymet bilir, medeni, eğitime müsait, zeki, vefakâr, gayretli, misafir sever, silahşorlukta seri ve maharetleri olduklarını yazmıştır. Kendilerinin son derece kanaatkâr olduklarını, cömert olmaları hasebiyle fakir ve çaresizlerin imdadına koşmayı sevdiklerini, sağlam bir bünyeye sahip olduklarını, zorluklara karşı tahammül gücü yüksek, dini yönleri ağır basıp ahlaklı olduklarını, kısacası askerlik için aranan tüm sıfatları taşıdıklarını ayrıntılı bir şekilde izah etmiştir.

Vehbi Paşa Bitlis bölgesi için ayrıca önemli bir konuya temas etmiştir; Bitlis ve çevresinde önemli miktarda Ermeni vatandaşının yaşıyor olması. Bitlis ve çevresinde çok önemli şahsiyetlerin

* BOA. Y. PRK. MYD. 12-36, H. 10.07.1310

† BOA. Y. PRK. MYD. 12-36, H. 10.07.1310

‡ BOA. Y. PRK. MYD. 12-36, H. 10.07.1310

bulduğunu, dindar ve fikir sahipleri olmalarına rağmen bir kısım Ermeniler tarafından haksız yere defalarca şikâyet ve iftiraya uğradıklarını da yazmıştır. Bu şikâyetlerin abartılı olduğunu, burayı gezip dolaşan bir kısım yabancı seyyahlar ile bazı Ermeni mektep muallimlerinin tahriki eseri olduğuna vurgu yapmıştır. Ortaya çıkan tahriklere karşı mahalli idarecilerin dikkatli olması, bazı durumlarda askeri tedbirlere başvurulması gerekebileceği uyarısını da yapmıştır. Zaten bu tür olumsuz durumlar karşısında Hamidiye Alaylarının önemli roller üstlenebileceğinin görüldüğünü de eklemiştir. Hamidiye Alaylarının sınır bölgelerinde isyan ve tecavüzlere karşı koymada destek oldukları mahalli yöneticiler tarafından dile getirilmiştir. Van Valisi Tahir Paşa Yıldız Sarayı'na gönderdiği telgrafında bölgedeki aşiretlerin katkılarından söz etmiştir.*

Hamidiye Alaylarının teşkil edilmeye başlandığı ilk yıllarda yoğun yazışmaların yapıldığı ve durum ile ilgili görüşlerin ortaya konduğu görülmüştür. 13 Kasım-12 Aralık 1892 tarihleri arasında yapılan yazışmaların şu şekilde olduğunu görüyoruz; Hamidiye Alayları ile ilgili olarak çıkan 6 Padişah iradesi, Padişaha sunulan 9 maruzat, muhtelif makamlar arasında cereyan eden 3 telgraf ile 4 yazışma, 4. Ordu Müşirliğine yazılan 4 telgraf ile 2 yazı.† Sadece bir ay içinde gerçekleşen bu yazışmalar konuya verilen önemi ortaya koymaktadır.

3. AŞİRET MEKTEPLERİNE DAİR ŞAKİR PAŞA'NIN YAZISI

Hamidiye Alayları teşkil edildikten sonra bunlara dâhil olan aşiretler vergiden muaf tutuldukları gibi, aşiret reislerinin çocuklarının eğitimi için de mektep açma kararı alınmıştır.‡ Bir taraftan Hamidiye Alayları teşkil edilirken diğer taraftan İstanbul'da kurulan "Aşiret Mektebi"nde alay başına ikişer kişi olmak üzere aşiretlerin amir ve zabitlerinin çocuklarının eğitilmesi kararlaştırılmıştır. "Asakir-i Hamidiye Kanunu" 13. Maddesi gereğince alay başına iki çocuk olmak üzere İstanbul'a adaylar gönderilecektir. Bir yıl sürecek olan eğitimden sonra söz konusu aşiret reislerinin çocukları memleketlerine geri döndükten sonra mülazım (teğmen) olarak alaylarda istihdam edileceklerdir. Bu karara rağmen Bayezid cihetinde bulunan 14 Hamidiye alayının amir ve zabitlerinin çocuklarının henüz Aşiret Mektebine kabul edilmemiş olması Şakir Paşa aracılığıyla şikâyet konusu olmuş ve durum Saraya arz edilmiştir. Şakir Paşa; Zilan aşireti reisi Eyüp Paşa ile 5. Ve 6. Alay kumandanları olan Hasan ve Ali beylerden aldığı telgrafları İstanbul'a bildirmiştir. Aşiret mensuplarının çocuklarının henüz mektebe kabul edilmemiş olmalarının üzüntüye sebep olduğunu, 14 alaydan henüz hiç kimsenin alınmamış bulunduğunu bildirmiştir. Çocuklarının İstanbul'daki Devlet okulunda okutulmalarının, aslında aşiretlerin taltif edilmesi şeklinde algılandığını ve bu beklentinin bir an evvel gerçekleştirilmesi gereğini bildirmiştir.§

Şakir Paşa'nın durumu bildirmesinden sonra başkâtip Süreyya imzasıyla da durum padişaha arz edilmiştir. Süreyya Paşa da Bayezid taraflarında 14 Hamidiye alayı bulunmasına rağmen henüz hiçbir aşiret mensubunun çocuğunun bu nimetten faydalanmadığını, Eyüp Paşa ile Hasan ve Ali beylerin arzularını bir kez daha dile getirmiştir.** İstanbul'da kurulan aşiret mekteplerine istenilen seviyede katılımın olmadığı ve bazı bölgelerden neredeyse hiç talebe gönderilmediği ifade edilmiştir. Örneğin Hicaz Vilayeti'nin öğrenci vermeye yanaşmadığı, Hamidiye Alaylarına katılan Milli ve Miran aşiret reislerinin de çocuklarını mektebe yollamadıkları da kaydedilmiştir.††

4. AŞİRETLER ARASI ÇEKİŞMELER VE ŞİKÂYETLER

1890'lı yıllara kadar neredeyse tamamen kendi başlarına hareket eden, kendi reis ve ağalarının emirlerini yerine getirmekten başka direk yönetimle karşılaşmayan bir kısım aşiretlerin nizama sokulması kolay olmamış ve şikâyetlere sebebiyet vermiştir. Söz konusu şikâyetler mahalli idareciler aracılığıyla devletin üst kademelerine iletilmiştir. Padişaha kadar ulaşan şikâyetler ve bunların izalesi

* Yakup Karataş-Eyüp Kul, (2012), XIX. Yüzyılın Sonlarında Bayezid Sancağı'ndaki Aşiretler ve İskân Politikası, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED), S. 48, s. 352

† BOA. Y. MTV. 72-48. H. 23.05.1310

‡ İbrahim Yılmazçelik, (2010), Dersim Sancağının Kurulmasından Sonra Karşılaşılan Güçlükler ve Dersim Sancağı ile İlgili Bu Dönemde Yazılan Raporlar (1875-1918), OTAM, 28, Ankara, s. 174

§ BOA. Y. EE. 139-59. H. 26.04.1310

** BOA. İ. HUS. 5-72. H. 27.04.1310; Burada adı geçen Eyüp (Sabri) Paşa 93 Harbi'nden sonra Rusya'dan Osmanlı Devleti'ne sığınan önemli şahsiyetlerdendir. 600 hane halkı ile Bayezid Sancağı'na yerleştirilmiştir. Asker kökenli olduğu için Rus Ordusu'ndaki rütbesine denk bir rütbe kendisine verilmiştir. Bilahare aşireti ile birlikte Hamidiye Alaylarına dâhil olmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. Y. Karataş-E. Kul, s. 343-364 ve Yakup Karataş, (2012), Zilanlı Eyüp Paşa'nın Tarihi Kişiliği Üzerine Bazı Notlar, Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 5, S. 20, s. 200-205

†† M. R. Ekinci, s. 707

için ilgili mercilere direktifler ve emirler verilmiştir. Bölgede etkili olan ve Hamidiye Alaylarının teşkilinde önemli rol oynayan 4. Ordu Müşirliği neredeyse tek muhatap olmuş ve şikâyetlerle ilgili bilgileri Seraskerlik aracılığıyla cevaplandırmıştır. Hamidiye Alaylarının kuruluşundan itibaren muhatap kabul edilen 4. Ordu Müşirliğine defalarca emirnameler ve tebligatlar yollanmıştır.

3 Kasım 1895 tarihli bir yazı ile Sadaret tarafından 4. Ordu Müşirliğine bir tebligat yapılmıştır. Yazıda; Hamidiye Alaylarının asıl kuruluş maksadının dışında ve özellikle istenmeyen eylemlere girişmemeleri konusunda uyarılarda bulunulmuştur. Ordu Komutanlığı aracılığıyla söz konusu uyarı, süvari kumandanlığına ve Hakkı Paşa'ya iletilmiştir. Özellikle Hamidiye Alaylarına dâhil olmuş bulunan aşiretlerin her zamankinden daha fazla sükûnet içinde bulunmaları istenmiş ve durum tüm aşiret reislerine bildirilmiştir. Ordu Müşirliği tarafından Seraskerliğe yazılan cevap yazısında, uyarılara sıklıkla devam edileceği, alayların maksatlarının dışında herhangi bir yanlış tavrın içine girmemeleri konusunda gerekli tedbirlerin alınacağı bildirilmiştir.*

Hamidiye Alayları sadece doğu ve güneydoğu Anadolu'da değil, Halep ve Musul'a kadar çok geniş bir alanda teşkil edilmiş ve bu alaylara Kürtler ve Araplar dâhil edilmişlerdir. Kuruluş amaçlarının dışına çıkmaları ve devletin kendilerine tanımış olduğu imtiyazları halka ve kendilerinden daha zayıf aşiretlere/kabilelere karşı kullanmaları çok ciddi rahatsızlıkları beraberinde getirmiştir. Örneğin, bu alaylara dâhil edilen Milli Aşireti reisi İbrahim Paşa çok önemli imtiyazlara malik olmuştur. Devlet yetkililerinin sağladığı bir takım imtiyazları şahsi çıkarları için kullanarak diğer aşiretlere saldırmış, Diyarbakır'a bağlı bazı yerleşim yerlerini yağmalamaktan çekinmemiştir. Vatandaşların ısrarlı şikâyetlerine rağmen teşebbüslerden pek bir netice alınamamıştır.†

Hamidiye Alaylarının kuruluşundan sonra Devletin karşılaştığı en önemli sorunların başında aşiretler arasında eskiden beri devam eden çekişme, mücadele ve hatta çok önemli kan davaları olmuştur. Alayların bir kısmının göçebe hayat yaşaması, mevsimlere göre yer değiştirmeleri ve her yer değiştirmede aşiretlerin karşı karşıya gelerek çatışmaların olması çok ciddi sıkıntılara yol açmıştır. İşte bu sıkıntıların sıklıkla yaşandığı yerlerin bazıları da Siirt, Şırnak ve Bitlis bölgeleri olmuştur. Bahusus sürekli yer değiştiren ve her yer değişiminde geçtikleri yerlerdeki aşiretlerle problem yaşayan, bazı çatışmaların ölümle neticelenmesine sebep olan aşiretlerden bir tanesi Miran Aşireti olmuştur. Kışlaklardan Bitlis ve Van taraflarındaki yaylalara her yıl geçiş yapan aşiret özellikle Şırnak ve Batvan aşiretleriyle çok büyük sorunlar yaşamıştır. İdareciler her geçiş sırasında tedirgin olmuşlar ve ihtimal dâhilindeki çatışmaların yaşanmaması için özellikle askeri desteye ihtiyaç duymuşlardır.

Diyarbakır ve Bitlis üzerinden kendilerine gelen yazıları Bab-ı Ali'ye bildiren Dâhiliye nezareti gelişmeler hakkında bilgi vermiştir. Miran Aşiretinin geçişi sırasında herhangi bir çatışmanın olmaması için bir tabur asker sevk edilmiştir. Şırnak ve Batvan aşiretleri kendi yaşadıkları bölgelerden geçen Miranlıların her geçişlerinde zarar vermelerinden şikâyetçi olmuşlardır. Dolayısıyla söz konusu aşiretin kendi bölgelerinden geçmelerine mani olmak için 5000 kişilik bir kuvvet hazırladıkları bilgisi alınmıştır. Şırnak ve Batvan aşiret mensuplarının, Miran aşiretinin yolculuk sırasında zorunlu olarak kullandıkları Şekir Boğazı'na yerleştirilecekleri ve geçişe mani olmak için her yola başvuracakları belirtilmiştir. Bitlis valiliği tarafından 10 Temmuz 1895 tarihli yazıyla durum Dâhiliye nezaretine bildirilmiştir. Yazıda; durumun ciddiyetine vurgu yapılmış, Miran Aşireti mensuplarının söz konusu boğazdan geçmeleri halinde çatışmanın olacağı ifade edilmiştir. Bu duruma mani olmak için askeri gücün 4 tabura çıkarılması, iki dağ topunun bulundurulması, mümkünse geçiş güzergâhının değiştirilerek daha önce kullandıkları yolları kullanmalarının Miran Aşiretine tembihlenmesi önerilmiştir.‡

Serasker Rıza Paşa; Hamidiye süvari alaylarının 48 ve 49. Alaylarını teşkil eden Miran aşireti mensuplarının sakin bir şekilde yaylalara geçişlerinin sağlanması için askeri birliklerin ayrıldığını, Şırnaklı ve Batvanlı aşiretlerinin geçişe mani olmak için set oluşturduklarını, herhangi bir çatışmanın meydana gelmemesi ve ahalinin zarar görmemesi için set oluşturanların dağıtılması için reisleri olan Mehmet Ağaya gerekli tavsiye ve tebligatın yapıldığını bildirmiştir. Gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda çok sayıda insan ve hayvanın telef olacağı uyarısı 11 Temmuz 1895 tarihli yazıyla Siirt Mutasarrıflığı tarafından da bildirilmiştir. Konu ile ilgili olarak Bitlis vali vekilliği tarafından da 10 Temmuz 1895 tarihinde Sadarete şifreli telgraf çekilmiştir. Bitlis'ten gönderilen yazıda, Şırnak ve

* BOA. Y. MTV. 131-35. H. 17.05.1313

† Oktay Bozan, (2017), 20. Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret Çatışması: Milli Aşireti ve Diyarbakır Eşrafı Örneği, AAM Derg., 33 (2) : 96, s. 2

‡ BOA. BEO. 653-48974. H. 20.01.1313

Batvan aşiretleri reisi Mehmet Ağanın Diyarbakır valiliğine istirhamda bulunduğunu, Miran aşiretinin geçişlerine ve sebep oldukları zayıyata mani olmalarını talep ettiği de bildirilmiştir.*

Bazı alay mensuplarının sebep oldukları olumsuz durumlar da şikâyete konu olmuştur. Serasker Rıza Paşa'nın Sadarete yazmış bulunduğu 9 Mayıs 1896 tarihli yazıda, bazı alay mensuplarının karıştığı gasptan söz edilmiştir. 53 ve 55. Alayları teşkil eden aşiret mensuplarının Birecik ve Suruç yollarını keserek vatandaşların mallarını gasp ettikleri bildirilmiştir. Hamidiye alay kaymakamlarından Mustafa ve Faik Beyler birlikleriyle birlikte bu suçu işlemişler, Mardin kervanının 5000 lira kıymetinde mal ve hayvanlarını gasp etmişlerdir. Ayrıca Hamidiye 51. Alay kaymakamı Mehmet Bey de adamlarıyla birlikte çarşıya girip kılıççı dükkânının kapısını kırmış ve içerde bulunan silahları gasp etmiştir.† Sorumlu ve adı geçen kişiler hakkında soruşturmanın yapılarak bazılarının tutuklandığı da ifade edilmiştir.

Devlet yönetimini uzun süre uğraştıran ve seri yazışmalara sebebiyet veren olaylardan bir tanesi de Miran ve Tay aşiretleri arasındaki çekişme olmuştur. Diyarbakır valiliğinden 21 Nisan 1897 tarihinde gönderilen yazıda söz konusu iki aşiret ve reisleri olan Mustafa Paşa ile Abdurrahman Bey arasındaki süregelen çekişmelerinden ayrıntılı bir şekilde söz edilmiştir. Bu iki reis arasında daha önceden var olan mücadele ve husumet, bir kısım köylerin aşarının Tay aşireti reisi Abdurrahman Bey tarafından toplanma vazifesinin iltizam usulüyle alınmasından sonra daha da artmıştır. Miran Aşiretine bağlı bazı köylerin aşarını iltizamla alan Abdurrahman Bey 40 atlısıyla birlikte söz konusu köylere hücum ederek iki kişiyi öldürmüştür. Bu durum Miran aşiret reisi Mustafa Paşa tarafından defalarca şikâyete sebep olmuştur. Taraflar arasında meydana gelen olayın çözüme kavuşturulması ve daha büyük bir katliama meydan verilmemesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuş, her iki yöneticiye de tebligatta bulunularak Diyarbakır'a davet edilmişlerdir. Ancak davete icabet edilmediği gibi özellikle Mustafa Paşanın şikâyetleri devam etmiştir. Diyarbakır valiliği bu konuda 4. Ordu Müşirliğinden gerekli desteği görmediği, şikâyete sebep olan kişi veya kişilerin ordu marifetiyle derdest edilip teslim edilmeleri gerekirken hiçbir girişimin yapılmamış olması rahatsızlığa sebep olmuştur.‡ Söz konusu sorunun çözülememesi, askeri ve mülki idareciler arasında çekişme ve hoşnutsuzlukların devamına yol açmıştır.

Aşiretler arasında zaman zaman baş gösteren çatışma ve nefretin zararlı neticelerine karşı alınması gerekenlerle ilgili olarak 11 Eylül 1897 tarihinde sadarete bir layiha sunulmuştur. Erzurum'dan Yaver-i Ekrem müfettiş Şakir Paşa imzasıyla gönderilen layiha iki başlıktan oluşup 14 maddeyi ihtiva etmektedir.§ Bölgenin *ich güvenliği* ile ilgili yapılması tavsiye edilen kararlar:

1- Hamidiye alaylarının durum ve hareketlerini yakından görüp takip ve teftiş üzere en az ferik (tümgeneral) rütbesinde bir komutanın görevlendirilmesi. Bu komutanın Orduya bağlı Hamidiye Umum kumandanı olarak görevlendirilmesi. Ayrıca Mardin'de ikamet etmek üzere ikinci bir komutanın Urfa, Diyarbakır ve Mardin'de teşkil edilmiş bulunan alayların kumandasına da bir süvari mirlihasının (tuğgeneral) tayin edilmesi. Bu komutanların dışında erkan-ı harb zabiti alayların kaydını tutmak üzere bir katibin görevlendirilmesi.

2- Malazgirt merkeze civar ve bağlı alayların sürekli olarak; Diyarbakır, Urfa ve Sivas civarında bulunan alaylarını ise en az üç ayda bir teftiş etmek üzere birer subayın görevlendirilmeleri,

3- Hamidiye alaylarının ikmal, intizam ve düzenlerinin sürekli kontrol altında tutulup eğitimlerinin sağlanması maksadıyla nizamiye askerlerinden yarım bölük süvarinin ayrılması, nöbetleşe sistemiyle Hamidiye süvari alaylarından birer bölüğün de silâhına alınarak 4 ay kadar askeri eğitime tabi tutulmaları, eğer bu mümkün değilse mutlak surette Hamidiye alaylarının eğitiminin sağlanacağı bir formülün uygulamaya sokulması,

4- Aşiretler arasında birbirleri aleyhinde veya ahaliye karşı herhangi bir tecavüz veya saldırı haberi alındığı ya da hissedildiği anda yeterli miktarda askeri birlik tertip ve teşkil edilerek en kısa zamanda olay mahalline ulaşmalarının sağlanması, meydana gelebilecek kan dökmelemlerin ve çatışmaların önlenmesi, suçluların da yakalanarak hak ettikleri cezaya çarptırılmaları için bölgedeki görevlilere kesin emrin verilmesi,

* BOA. BEO. 653-48974. H. 20.01.1313

† BOA. Y. PRK. ASK. 111-34. H. 26.11.1313

‡ BOA. Y. PRK. ASK. 134-1. H. 06.06.1315

§ BOA. Y. PRK. ASK. 134-1. H. 06.06.1315

5- Kumandanlar tarafından askeri konulara dair verilecek emirlerin mutlaka nizamiyeye mensup alay kumandanlarına verilmesi, aşiretlerden seçilen zabitlerin doğrudan doğruya gerek kumandanlarla ve gerek Orduyla resmen haberleşmelerinin engellenerek askeri silsileye ve mertebeye uymalarının sağlanması,

6- Hamidiye alaylarına mensup zabitler üzerinde aşar ve ağnamdan ne kadar zimmetlerinde varsa mülki idarecilere verilmeli, defter üzerinden alay komutanları ve zabitleri aracılığıyla tahsil edilmelidir. Tahsilattan sonra öncelikle alay zabitlerinin maaşlarının ödenmesi, geri kalanının da senet (belge) karşılığı mülki idarecilere tesliminin sağlanması,

7- Alayların tanziminden azami istifadenin sağlanabilmesi için seçilen amir ve zabitlerin sefer zamanlarında da itaatle mükellef oldukları, yazılan ve tebliğ edilen emirlere harfiyen uymaları gerektiği, söz konusu emirlere uymayan kim olursa olsun derhal divan-ı harb huzuruna çıkarılarak muhakemelerinin icra edilmesi sağlanmalıdır. Hamidiye alay komutanlarının, meydana gelen itaatsizliklerinin derecesine göre geçici veya sürekli askeri hizmetlerden uzaklaştırılarak ihraç cezasının verilmesi ve yerlerine Padişahın emir ve iradesine uygun kişilerin seçilmesi,

8- Hamidiye mensuplarının silahlı eğitime mutlaka tabi tutulması gerekir. Bu emir nizamiye subayları tarafından Hamidiye süvari alayları reisleri ile aşiretlerden seçilmiş bulunan amirlere tebliğ edilmelidir. Asker toplama emir ve irade dâhilindedir. Bir kısım Hamidiye subaylarının kural dışı asker topladıkları haber alınmıştır. Bu durumun ciddi zararları görülmüştür. Bu sebeple nizamiye subaylarının izin ve bilgisi dışında Hamidiye alaylarına asker yazılmasına izin verilmemelidir.

9- Hamidiye alaylarına mensup olmayan zabitlerin askeri unvan kullanmalarına kesinlikle izin verilmemelidir.

Bu dokuz madde dışında ilave olarak, bir de *adli alanda* yapılması gerekenlerle ilgili olarak tavsiyelerde bulunulmuştur;

10- Hamidiye alaylarının zabitleri askeri konulara dair hususlarda askeri kanunlara tabidirler. Hukuki ve ahali ile aralarında meydana gelebilecek hususlarda ise adli mahkemelere tabi tutulmalıdırlar.

11- Suçu sabit olanlar olay mahallinde, adliye zabitleri tarafından yakalananlar her kim olurlarsa olsunlar, askeri mevkilere kadar görülüp orada subay olanlar ayrı tutuklanıp hükümetin askerlerine (mülki idarecilere) teslim edilmeleri sağlanmalıdır.

12- İşledikleri suçlar üzerine tutuklanıp muhakeme edilen Hamidiye subayları mülki idareye bağlı olan hapisanelerde tevkif edilir. Hamidiye subaylığı unvanını taşıyanlardan mahkemece verilecek tutuklama kararı gereğince askeri tarafa tevdi edilen durumlarda askeri makamlar tarafından tutuklanıp askeri kışla hapisanelerinde tevkife mecbur tutulmalıdırlar.

13- İşlediği suçlardan dolayı yargılanan, yargılama sonucu askeri rütbeleri ellerinden alınanlar da mülki idareye teslim edilerek haklarındaki cezai uygulama ve tutuklamaların mülki idarecilerin yetkisinde tutulması gerekir.

14- Elleri Padişahın fermanı bulunan Hamidiye subaylarından cinayetle suçlananlar mahkemede bizzat bulunmalıdırlar. Mahkemede kendileri hazır olmayıp vekilleri ile muhakeme edilebilme durumu sadece Padişahın izni dâhilindedir.

Layihada bu sıralanan maddeler dışında da bölgenin durumu, aşiretler arasındaki mücadele, Hamidiye Alaylarının durumundan kaynaklanan ve askeri idarecilerle mülki idareciler arasındaki anlaşmazlıklara da değinilmiş ve önemli bilgilere yer verilmiştir.

Hamidiye alay mensupları ile ilgili olarak arşiv vesikalarında muhtelif şikâyetlere rastlamak mümkündür. Mülki ve askeri idareciler aracılığıyla şikâyetler olduğu gibi bazen doğrudan başkente vatandaşlar ve ileri gelenleri tarafından da iletilmiştir. 15 Şubat 1899 tarihini taşıyan bir şikâyet telgrafında; Grekan aşireti reisi Abdulkadir, Şirani aşireti reisi Günoğluzade Halil, Evsanlı ve Zervanlı reisi Melekzade Mustafa, Çinapaşazade(?) Osman, Suruç Miranlı aşireti reisi Bozanbegzade Şahin, Suruç

hanedanından Dinay aşiretleri reisi Ahmet, Diranlı aşireti Tilrebin köyünden Ahmet, Diranlı aşiretleri reisi Rabizoğluzade Mehmet isimleri geçmektedir.* Bu kişiler;

Aşiretlerinin 3000 hane olduğunu, yılda 4 yük öşür, 8 yük ağnam ve bunların dışında da 2 yük vergi verdiklerini, her türlü görevi yerine getirdiklerini, 4 yıl öncesine kadar her şeyin mükemmel geçtiğini ifade etmişlerdir. Kendi kazalarında Hamidiye alaylarının teşkil edilmesinden sonra söz konusu alayların amir ve zabitleri tarafından mallarının ve hayvanlarının gasp edildiğini, adamlarının öldürüldüğünü, defalarca hükümet nezdinde şikâyetle buldukları halde kendilerine verilen cevaplarda; *Hamidiye alaylarının her bir şeyden müstesna olup bir şey yapamayacaklarının* kendilerine iletildiğini yazmışlardır. Telgrafta; amir ve zabitlerin geçen senelerden kalma devlete ait olan vergilerden milyonları zimmetlerine geçirdikleri, iltizamların dörtte birinin bile Devlete teslim edilmediği, emlak vergilerinin ödenmediği, gönderilen tahsildarların saldırıya uğradıkları ve küfürlere maruz kaldıkları, bu haksızlıklara karşı çıkan memurların her türlü baskı ve tehditlere maruz kaldıkları ifade edilmiştir. En son 10 gün önce köylerine hücum edildiği, 200 el kurşun sıkıldığı, 700 koyun, 100 çift öküzlerinin gasp edildiği ifade edilmiştir. Yaptıkları şikâyetlerle ilgili hala herhangi bir merciden cevap ve netice alamadıklarını da kaydetmişlerdir.

Erzurum valisi Rauf 1 Temmuz 1899 tarihinde göndermiş bulunduğu yazıda Hamidiye Alayları ile ilgili bazı eylem ve düşünceleri dile getirmiştir. Kendi bölgesinde 6 Hamidiye livasının (her 8-9 alay bir liva teşkil etmektedir)[†] bulunduğunu bildirmiştir. Subay ve amirlerin liyakatli kişilerden seçildiği ve aykırı harekette bulunanların derdest edildiği durumlarda katle ve yanlış davranışlara meyilli olanların bile bundan vazgeçtiğini gördüklerini belirtmiştir. Ancak bir kısmının tutuklanmaması, gerekli mahkemelere teslim edilmemeleri, Erzincan veya Erzurum'a kadar getirildikleri halde askerler tarafından muhakeme edilmeden salıverilmeleri, işlenen cinayetlerin tek sebebidir. Vali, kaymakam Mahmut Beyi katledenlerin bile iki kez Erzurum'a getirildikleri halde hiçbir cezaya çarptırılmadıklarını, geri gönderildiklerini, suçluların gereken cezaya çarptırılmadan salıverilmesinin sadece cinayetlerin artmasına yol açtığını vurgulamıştır.[‡]

Osmanlı idaresi Hamidiye alayları ile ilgili şikâyetler hakkında gerekli tedbirleri alma yoluna giderken diğer taraftan da kuruluş amaçlarının dışına çıkmamaları için belirli aralıklarla yeni düzenlemeler yoluna gitmiştir. Çünkü bu alaylar devletin gereksinim duyduğu hafif süvari birliği ihtiyacını önemli ölçüde giderecek bir durum arz etmekteydi. Aslında devlet kendisi düzenli süvari birliklerini kurmak istemiş ancak şartların elvermemesi buna imkân vermemiştir.[§] Hamidiye Alayları yabancı devletlerin itirazına uğramış, diğer taraftan "Vilayat-ı Şarkın İslahat Kararnamesi" de Devlet yönetimin gerekli ıslahat ve düzenlemeleri yapmasına engel teşkil etmiştir. Bu itiraz sebebiyledir ki teşkil edilen alaylara "hafif süvari alayları" ismi verilerek itirazlar giderilmeye çalışılmıştır. Sadaret tarafından 4. Ordu Müşirliğine 22 Haziran 1896 tarihinde şifreli telgraf gönderilerek gerekli çalışmaların yapılması istenmiş, ihtiyaç duyuldukça söz konusu alayların sayısının arttırılabileceği de ifade edilmiştir.^{**}

Hamidiye Alaylarına mensup olanların sebep olduğu olumsuz durumlardan bir tanesi de askeri ve mülki idareciler arasındaki anlaşmazlıklar olmuştur. Alaylardan şikâyetçi olanlar, haksızlık ve gasp olaylarına muhatap olanlar mutasarrıf ve valiler aracılığıyla şikâyetle bulunurlarken, Hamidiye paşaları ise ordu mensupları aracılığıyla kendilerini savunmuşlar veya mülki idarecileri şikâyet etmişlerdir. Örneğin; 48. Hamidiye Alayı kaymakamı olan Miran Aşireti Reisi Mustafa Paşa Müşir Zeki Paşa aracılığıyla şikâyetle bulunmuştur. 4. Ordu Müşiri olan ve bölgede görev yapan Zeki Paşa kendisine gelen şikâyeti şifreli telgrafla 11 Eylül 1899 tarihinde İstanbul'a bildirmiş ve üst yazıyla Mustafa Paşanın yazdıklarını arz etmiştir.

Miranlı Mustafa Paşa; Diyarbakır valisi Halit Beyin Hamidiye alaylarını bütün bütün mahvetmek istediğini, kendileriyle ilgili şikâyetleri izale etmelerine fırsat vermediğini, Bitlis, Musul ve diğer bölgelerde yaşayan bir kısım önyargılı şikâyetlerin, aslı esası olmayan iddiaların haklarında vuku bulduğunu, bunları çürütmelerine ve kendilerini ifade etmelerine fırsat verilmediğini, hatta devlet memurlarına ulaşmamış bir kısım iddiaların bile mevcut bulunduğunu iddia etmiştir. Mustafa Paşa valinin bu görüş ve eylemlerinden vazgeçirilmesini veya değiştirilmesini, aksi takdirde durumun kötüye

* BOA. Y. PRK. AZJ. 37-134. H. 30.09.1316

† BOA. Y. PRK. UM. 47-15. H. 23.02.1317

‡ BOA. Y. PRK. UM. 47-15. H. 23.02.1317

§ BOA. Y. PRK. BŞK. 46-64. H. 11.01.1314

** BOA. Y. PRK. BŞK. 46-64. H. 11.01.1314

gideceğini ileri sürmüştür. Valinin değiştirilmemesi halinde yakın bir zamanda alay ve aşiretlerini dağıtacağını, ya da bölgede yaşayan aşiretleri birbirine düşürüp büyük bir katle sebebiyet vereceğini de iddia etmiş, taleplerinin biran evvel yerine getirilmesini istemiştir.*

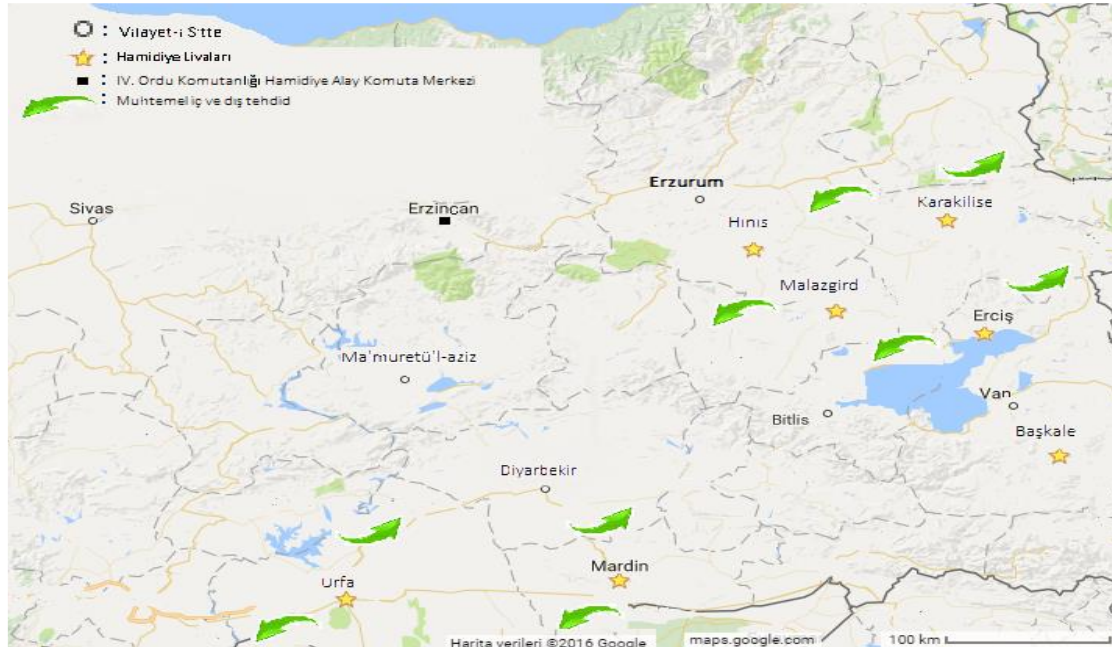
SONUÇ

Osmanlı Devleti 19. Yüzyılın sonlarında birçok sorunla uğraşmak zorunda kalmıştır. Dış müdahalelerin artmasına paralel olarak iç karışıklıklar daha da artmıştır. Rusya'dan sonra İngiltere'nin ve diğer güçlerin kışkırtmasıyla "*Millet-i Sadıka*" olarak tabir edilen ve Devletin en üst kademelerine kadar yükselip hizmet veren Ermeniler de isyan etmeye başlamışlardır. Devlet yönetimi bir taraftan isyanlara karşı potansiyel bir güç oluşturmak, dış müdahale ve tecavüzlere kısa sürede müdahale edebilmek için sınıra yakın askeri birlikler bulundurmak, o zamana kadar askeri düzen altına girmemiş aşiretlerden hafif süvari birlikleri oluşturmak için bazı girişimlerde bulunmuş ve benzeri gayelerle "*Hamidiye Hafif Süvari Birlikleri*" oluşturulmuştur.

4. Ordu Komutanlığı ve Müşir Zeki Paşa'nın idaresinde 1891 yılından itibaren Hamidiye Alayları teşkil edilmiştir. Böylece hem aşiretler kontrol altına alınacak, kayıt tutulacak, hem de nüfusa kayıtlı olmayan erkek nüfus hakkında daha kesin bilgiler elde edilecekti. Ayrıca isyan etmek isteyen, dışarıdan müdahale edenlere karşı bir gözdağı verilmiş olacaktı. Bu arada aşiret reislerinin çocuklarını eğitip daha sonra bu alaylarda istihdam etmek üzere İstanbul'da mektep açılmıştır. Ağırlıklı olarak doğudaki Kürt aşiretlerinden ve göçebe Arap kabilelerinden alaylar teşkil edilmiştir.

Binicilikte ve atıcılıkta zaten başarılı olan alayların mensupları devlete çok fazla yük oluşturulmadan teşkil edilmiştir. Ancak aşiretlerin önemli bir kısmının bu alaylara mesafeli durması, önceden devam eden aşiretler arasındaki kan davaları ve mücadeleler, bir kısım vergi iltizamını alan aşiretlerin vergi alma bahanesi ile diğer aşiret ve kabilelere karşı şiddet kullanmaları, bir kısım aşiret reislerinin devletin tanıdığı güç ve yetkiyi suiistimal ederek gayri meşru yollara sapmaları gasp ve katl olaylarına karışmaları, göçebe halinde yaşayan bazı aşiretlerin göç sırasında geçtikleri yerlerde zarara ve öldürmelere sebep olmaları devleti uğraştırmış ve istenilen amaca ulaşmayı zorlaştırmıştır.

Şekil 1. Hamidiye Alaylarının Teşkil Edildiği Bölgeler

Kaynak: Mehmet Rezan Ekinci olup makalesinde haritanın altına düştüğü not: *Hamidiye Livalarının Kurulduğu Merkezleri Gösteren Harita, maps.google.com programından yararlanılarak uyarlanmıştır. Oluşturulma tarihi: 30.09.2016.*

* BOA. Y. PRK. UM. 47-15. H. 23.02.1317

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları

BOA. Y. PRK. MYD. 11-66, H. 10.01.1310

BOA. Y. PRK. MYD. 15-98, H. 18.07.1312

BOA. BEO. _000176_013151_001_001, H. 11.09.1310

BOA. Y. PRK. MYD. 12-36, H. 10.07.1310

BOA. Y. MTV. 72-48, H. 23.05.1310

BOA. Y. EE. 139-59, H. 26.04.1310

BOA. İ. HUS. 5-72, H. 27.04.1310

BOA. Y. MTV. 131-35, H. 17.05.1313

BOA. BEO. 653-48974, H. 20.01.1313

BOA. Y. PRK. ASK. 111-34, H. 26.11.1313

BOA. Y. PRK. ASK. 134-1, H. 06.06.1315

BOA. Y. PRK. AZJ. 37-134, H. 30.09.1316

BOA. Y. PRK. UM. 47-15, H. 23.02.1317

BOA. Y. PRK. BŞK. 46-64, H. 11.01.1314

Bozan, O. (2017), 20. Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret Çatışması: Milli Aşireti ve Diyarbakır Eşrafı Örneği, AAM Derg., 33 (2) : 96

Çetinsaya, G. (2016), II. Abdülhamid'in İç Politikası: Bir Dönemlendirme Denemesi, Osmanlı Araştırmaları, S. XLVII

Ekinci, M. R. (2017), 1897 Tarihli Hamidiye Hafif Süvari Alayları Taksimatı, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, C. 9, S. 2

Eraslan, C. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hamidiye-alaylari> (Erişim Tarihi: 09.06.2019)

Vahdettin Ergin, <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/hamidiye-hafif-suvari-alaylarinin-kurulusu/> (Erişim Tarihi: 09.06.2019)

Karataş, Y. (2012), Zilanlı Eyüp Paşa'nın Tarihi Kişiliği Üzerine Bazı Notlar, Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 5, S. 20

Karataş, Y. - Kul, E. (2012), XIX. Yüzyılın Sonlarında Bayezid Sancağı'ndaki Aşiretler ve İskân Politikası, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED), S. 48

Koca, B. - Durç, S. A. (2012), "Bir Karşılaştırma: Hamidiye Alayları ve Köy Koruculuğu", Batman Üniversitesi Uluslar Arası Katılımlı Bilim ve Kültür Sempozyumu, Bildiri Özetleri

Kodaman, B. (2010), Ermeniler, Aşiret Süvari Alayları ve II. Abdülhamid, Sosyal Bilimler Dergisi, S. 24

Yılmazçelik, İ. (2010), Dersim Sancağının Kurulmasından Sonra Karşılaşılan Güçlükler ve Dersim Sancağı ile İlgili Bu Dönemde Yazılan Raporlar (1875-1918), OTAM, 28, Ankara.

Yiner, A. (2012), Miranlı Mustafa Paşa Örneğinde Hamidiye Alayları Askeri Gücünün Kötüye Kullanımı, History Studies, C. 4, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı